

การเมืองการปกครอง

ประเทศภูฏาน

ภูฏานปกครองโดยระบบกษัตริย์ ทุกพระองค์ทรงสืบบทบาทสำคัญในแต่ละด้าน โดยเฉพาะรัชกาลที่ 4 คือพระราชราชาธิบดี จิกมี ซิงเย วังชุก ทรงขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อปี 2517 ทรงสานต่อพระราชภารกิจของพระราชบิดา (รัชกาลที่ 3) เพื่อนำพาภูฏานสู่ความทันสมัย โดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นตัวของตัวเองไว้

ทรงประกาศอุดมการณ์แห่งชาติว่าด้วยความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH - Gross National Happiness) ของพระองค์ นับเป็นเรื่องที่มีความหมายที่ยิ่งใหญ่ต่อโลกมาก ส่วนภายในประเทศนั้นเล่า ก็ดูเหมือนว่ากลไกการบริหารราชการในระดับสูงค่อนข้างจะเป็นเอกภาพและตลกขบขันในเรื่องนี้มากพอควรทีเดียว

อย่างไรก็ตาม เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2549 พระราชาธิบดี จิกมี ซิงเย วังชุก ทรงสละราชสมบัติให้องค์มกุฎราชกุมาร เจ้าชายจิกมี เคซาร์ นัมเกล วังชุก ขึ้นครองราชย์เป็นพระราชราชาธิบดีรัชกาลที่ 5 ซึ่งจะทรงเป็นพระราชราชาธิบดีพระองค์แรกของภูฏานที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ที่จะประกาศใช้อย่างเป็นการในปี 2551

ณ วันนั้ระบบการเมืองการปกครองของภูฏานถือได้ว่ามีความมั่นคงเป็นเอกภาพ มีทิศทางที่ก้าวหน้า และมีจังหวะก้าวที่เต็มไปด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง

เป็นเรื่องที่น่าติดตามอย่างยิ่งว่า อนาคตของภูฏานเมื่อเข้าสู่ระบบการเมืองแบบตัวแทนแล้วจะเป็นอย่างไร ผู้นำในรัฐบาลปัจจุบันจะก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาแข่งขันกันแบบไหน การต่อสู้ทางการเมืองจะคงความ

สมานฉันท์กันได้หรือไม่ สันติสุขและศาสนธรรมที่มีรากฐานมายาวนาน จะกำกับทิศทางสังคมการเมืองได้เพียงไร และทรัพยากรของชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งสิ่งแวดลอมและวัฒนธรรมจะถูกนำมาใช้เพื่อแสวงเงินตราสำหรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยอย่างไร

ประเทศไทย

ในทางรูปแบบ ไทยมีความก้าวหน้าในระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขซึ่งเป็นที่ยอมรับของนานาชาติทั่วโลก สังคมไทยมีพัฒนาการด้านประชาธิปไตยและมีทุนสะสมทางประชาธิปไตยค่อนข้างมาก นับตั้งแต่ยุค 2475 เป็นต้นมา จนกระทั่งเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม 2516, เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519, เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 และการมีรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ.2540

แต่ในทางเนื้อหา การเมืองการปกครองของประเทศไทยยังมีระดับวุฒิภาวะไม่สูงนักซึ่ง ความอ่อนแอของระบบการศึกษา การศาสนาและระบบคุณธรรมจริยธรรมของสังคมไทยมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น และประชาสังคมยังไม่เพียงพอที่จะรองรับระบบประชาธิปไตยให้มีวุฒิภาวะได้ การพลัดเปลี่ยนกันขึ้นมามีอำนาจและกอบโกยผลประโยชน์ของขุนศึก ขุนนาง และนายทุนนักการเมืองจึงเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า

ในวันนี้อเอง ประเทศไทยก็กำลังเผชิญวิกฤตทางการเมือง อันเกี่ยวเนื่องมาจากปัญหา คุณธรรมจริยธรรมของนายกรัฐมนตรี ที่ได้รับเสียงสนับสนุนจากคนชนบททั่วประเทศอย่างท่วมท้น ด้วยนโยบายประชานิยมที่เอาใจคนรากหญ้า และเล่ห์กลในการเอาเปรียบพรรคการเมืองอื่นด้วยการใช้งบประมาณแผ่นดินไปหาเสียงสร้างคะแนนนิยมอย่างแยบยลและโจ่งครึม ปัญหาคอร์รัปชันระบอบตอย่างหนัก โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจการเมืองในแวดวง

รัฐบาลต่างมีผลประโยชน์ทับซ้อนกันอย่างมหาศาล ดัชนีความโปร่งใสของประเทศอยู่ในอันดับที่ 70 ของโลก ด้วยคะแนน 3.3 จากคะแนนเต็ม 10

ประเทศไทยจะผ่านวิกฤตการณ์ทางการเมืองในครั้งนี้อย่างไรได้หรือไม่ และด้วยอาการเช่นไร รวมทั้งหลังยุคทักษิณ ประเทศไทยจะขับเคลื่อนต่อไปอย่างไร ล้วนเป็นเรื่องที่ควรติดตามอย่างยิ่งเช่นกัน

จังหวัดชายแดนภาคใต้

ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และระบบการปกครองของไทย จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็อยู่ภายใต้ระบบประชาธิปไตยที่มีทุกอย่างเหมือนกับภูมิภาคและท้องถิ่นส่วนอื่นๆ ของประเทศ แต่ต่างกันตรงที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นพื้นที่ที่มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นอย่างเรื้อรังและไฟใต้กำลังลุกไหม้รุนแรงขึ้นทุกวันในระยะ 3 ปีหลัง

ความขัดแย้งทางการเมืองด้านต่าง ๆ ที่ไม่สามารถคลี่คลายด้วยวิถีทางการเมือง จนนำไปสู่การก่อรูปเป็นขบวนการและดำเนินการต่อสู้กับรัฐด้วยอาวุธ มีประเด็นที่สำคัญ อาทิ

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่สมาชิกสังคมนุสูลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการปลุกฝังมาตั้งแต่รุ่นแล้วรุ่นเล่าว่าเคยเป็นอาณาจักรรุ่งเรือง แต่ถูกโจมตีทำลายจนสูญสิ้นเอกราช ซึ่งมีลักษณะเป็นการเข้าใจปัญหาทางประวัติศาสตร์อย่างหยุดนิ่งและด้านเดียว ที่หยุดนิ่งคือมองไม่เห็นพลวัตรของประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะกระบวนการเกิดขึ้นของรัฐชาติสมัยใหม่ที่ด้านเดียว คือมองเห็นแต่ด้านความรุ่งเรืองของตัวเอง แต่ไม่ค่อยได้พิจารณาด้านที่เสื่อมโทรมและอ่อนแอ

“อำนาจรัฐ” เกือบทุกยุคทุกสมัย มักมีพฤติกรรมที่ปิดกั้น ไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นขนาดใหญ่ที่มีความเป็นกลุ่มก้อนของชาติพันธุ์ มี

ประวัติศาสตร์ที่เขามาภูมิภาคนี้ และมีศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน คนส่วนใหญ่ ได้มีที่ยืนทางประวัติศาสตร์ในระดับที่เขายอมรับได้

ผลของการต่อสู้เพื่อเป็นอิสระระหว่างชุมชนมุสลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้ กับรัฐไทยที่มีมาอย่างยาวนาน ทำให้เกิดบาดแผลทางจิตใจที่ฝังลึก โดยเฉพาะด้านที่กลไกของรัฐกระทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม ก่อให้เกิดเป็นสำนึกร่วมของความเจ็บแค้น

ความอ่อนแอของศักยภาพชุมชนมุสลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ที่มีสาเหตุหลากหลาย ทั้งที่มาจากปัจจัยภายในของชุมชนมุสลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้ เอง และปัจจัยภายนอก ก็เป็นประเด็นที่เป็นรากฐานของความขัดแย้งทางการเมือง เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เป็นช่องว่างให้ฝ่ายขบวนการใช้ประเด็นขับเคลื่อนทางการเมืองของฝ่ายตน

กระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่ไหลบ่าเข้าไปพร้อมกับเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนมุสลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความรู้สึกถูกคุกคามด้านอัตลักษณ์ทางศาสนา

การที่ขบวนการในปัจจุบันได้ใช้แนวทางศาสนามาเป็นธงนำในการต่อสู้เพื่อผนวกเข้ากับกระแสชาตินิยมที่มีเป็นพื้นฐานอยู่ก่อน ทำให้พวกเขาก่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทางความคิด และทางการจัดตั้งให้เกิดขึ้นได้อย่างกว้างขวาง อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

การที่สังคมไทยส่วนใหญ่ขาดการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจให้เห็นคุณค่าของสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของสังคมไทยมาอย่างช้านาน เมื่อประสบเข้ากับการต่อสู้ของขบวนการที่ใช้แนวทางศาสนาและชาตินิยมมาเป็นธงนำในการต่อสู้โดยไม่เลือกเป้าหมายทำลาย ทำให้สังคมไทยโดยทั่วไปซึ่งขาดประสบการณ์อยู่แล้ว ก็ยากที่จะมองเห็นทางออกในการ

คลี่คลายสถานการณ์ด้วยสันติวิธี แต่กลับมีความโน้มเอียงก่อเป็นกระแสชาตินิยมคับแค้นที่ผลักดันให้ “รัฐ” ใช้วิธีการรุนแรงเข้าแก้ปัญหา

ในห้วงระยะเวลา 32 เดือน หลังเหตุการณ์ 4 มกราคม 2547 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้รายงานสถานการณ์ว่ามีแนวโน้มความรุนแรงมากขึ้น และสรุปประเมินไว้ว่า “สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงที่ท้าทายความเข้าใจ ความรับรู้เก่า ๆ ของเราเกี่ยวกับสังคมที่หลากหลายวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ความรู้ใหม่เกี่ยวกับความสามารถของรัฐและการจัดการความขัดแย้งที่รุนแรงซับซ้อน และความรู้เกี่ยวกับการต่อสู้ด้วยความเชื่อความศรัทธาแบบที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไม่เคยเข้าใจ”

3 สถานการณ์ 3 แนวทาง

วันนี้ ทั้งภูฏาน สยาม และฟาฏอนี ต่างกำลังเผชิญกับสถานการณ์คุกคามและทำลายจากกระแสโลกาภิวัตน์ โดยที่ต่างก็มีสภาพปัญหาภายในประเทศที่แตกต่างกัน

ผมไม่แปลกใจที่ได้เห็น พระประมุขและผู้นำรัฐบาลของภูฏานต่างพยายามเต็มที่ที่จะสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม (Social Immunization) เพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การเตรียมกฎกติกาของประเทศ การเตรียมทิศทางนโยบายและจังหวะก้าว การเตรียมข้าราชการ และการเตรียมประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนให้มีความพร้อมเป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างเร่งด่วน แม้ว่าจะสามารถรับมือไหวหรือไม่ก็ยังไม่มีความรู้

การสร้างภูมิคุ้มกัน (Immunization) เป็นระบบของร่างกายที่ใช้ป้องกันตนเอง เมื่อมีสิ่งแปลกปลอมหรือเชื้อโรคเข้ามาบุกรุก การสร้าง

ภูมิคุ้มกันเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ระยะเวลา โดยร่างกายจะค่อย ๆ สะสมภูมิคุ้มกันขึ้นมาทีละเล็กทีละน้อยจนถึงระดับที่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดเจ็บป่วย แต่ถ้าหากมีสถานการณ์ที่เชื้อโรคทะลักเข้ามาก่อนที่จะมีภูมิคุ้มกันมากพอ ร่างกายก็เจ็บป่วยลงและต้องอาศัยระบบอื่นมารับมือแทน

สำหรับสังคมไทย การสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมเพียงอย่างเดียวไม่อาจรับมือสถานการณ์การไหลบ่าเข้ามาของโลกาภิวัตน์เสียแล้ว ประเทศไทยเปิดกว้างรับทุกอย่างมายาวนานด้วยความประมาท กระแสบริโภคนิยมแผ่ซ่านไปถึงทุกครอบครัวโดยผ่านสื่อสารมวลชนที่ทรงพลังมากครอบครัว-ชุมชน-สังคมอยู่ในภาวะแตกสลาย (Disintegration)

ในภาวะเช่นนี้ ผมนึกถึงระบบทางชีววิทยาอย่างหนึ่ง เมื่อแบคทีเรียตัวเล็ก ๆ มันเผชิญกับภาวะแวดล้อมที่อันตรายหรือไม่เอื้อต่อการดำรงชีพ มันจะใช้วิธีสร้างเกราะหุ้มเป็นแคปซูล (Encapsulation) กล่าวคือมันจะสร้าง

ผนังเซลล์ที่หนามากห่อหุ้มตัวมันไว้ ทำให้รอดพ้นภัยอันตรายได้และรอเมื่อถึงเวลาล้อม กลับมาพอเหมาะมันก็แตกออกมาแพร่พันธุ์ต่อไป

สำหรับประเทศไทย ผมมองเห็นชุมชนกลุ่มเล็ก ๆ มากมายที่ดีขึ้นรปกป้องคุ้มครองตนเอง จากผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ และผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาที่ผิดพลาดของรัฐ ผมรู้สึกว่าเขาไม่อาจรอการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมจากระบบใหญ่ได้ เพราะไม่รู้ว่าจะเกิดหรือไม่และเมื่อไร ดังนั้นสิ่งที่ชุมชนจะทำได้คือการสร้างเกราะคุ้มกันตนเองให้แข็งแรง (Community Encapsulation) เป็นชุมชนๆ ไป

แต่สำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาที่นั่นเลวร้ายไปอีกระดับหนึ่งแล้ว กล่าวคือเป็นเสมือนอวัยวะที่เจ็บป่วย การต่อสู้ของระบบภูมิคุ้มกันและสิ่งแปลกปลอม ผลัดกันรับผลัดกันรุก หายก็ไม่หาย ตายก็ไม่ตาย กลายเป็นฝีกัดหนองที่ปวดระบมมานาน จะรอการสร้างภูมิคุ้มกันก็ช้าเกินไป จะสร้างเกราะหุ้มก็ไม่ว่างจะสร้างตรงไหนและไม่มีประโยชน์ สถานการณ์เช่นนี้คงต้องถึงขั้น ผ่าฝีระบายหนอง (Incision and drainage)

แล้วค่อยทำการเยียวยารักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพ (Healing and Rehabilitation) ในภายหลังครับ

5

ประสบการณ์ศึกษาดูงานประเทศภูฏาน

กิตติศักดิ์ สินธุวิช

“...แม้ว่าภูฏานจะมีจุดแข็ง มีทุนทางสังคม และ
ทุนทางทรัพยากร ธรรมชาติ... แต่ต้องยอมรับโลกยุค
ปัจจุบัน ทุกประเทศต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง
ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การหลั่งไหล ของวัฒนธรรม
รูปแบบการบริโภค คงจะไหลบ่าเข้าสู่ประเทศภูฏาน
อย่างไม่ต้องสงสัย... แนวคิด GNH จึงเป็นการสร้าง
ภูมิคุ้มกันให้กับคนภูฏาน เพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง
ในอนาคต...”

ต้นเดือนสิงหาคม 2549 ผมได้รับการติดต่อจาก คุณนราทิพย์ พุ่มทรัพย์ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม) ให้เข้าร่วมคณะเดินทางไปศึกษาดูงานการส่งเสริมการพัฒนาคชน ชุมชน และสังคมประเทศภูฏาน ในระหว่างวันที่ 25-29 สิงหาคม 2549 หลังจากพูดคุยกันถึงวัตถุประสงค์การเดินทาง จึงได้ตอบตกลงที่จะร่วมเดินทาง พร้อมทั้งขอคุณที่ทางศูนย์คุณธรรมได้นึกถึงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือที่เรียกกันติดปากว่า “สภาพัฒนา”

หลังจากที่ได้ตอบตกลงกับคุณนราทิพย์ไปแล้ว นั่งนึกว่าเราต้องการเรียนรู้้อะไรจากการไปภูฏาน รวมทั้งต้องเตรียมเนื้อเตรียมตัวอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาดูงานอย่างเต็มที่และให้คุ้มค่ากับการไปครั้งนี้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นโอกาสดีที่จะร่วมเดินทางไปกับผู้คนในแวดวงต่าง ๆ ที่ล้วนแต่มีประสบการณ์ในการพัฒนาคชน ชุมชน และสังคมทั้งสิ้น

ในฐานะที่เป็นข้าราชการรับผิดชอบการวางแผนพัฒนาประเทศ ผมได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับกระบวนการพัฒนาประเทศของภูฏานที่ใช้ความสุขมวลรวมประชาชาติ หรือ Gross National Happiness (GNH) เป็นเป้าหมายของการพัฒนา แทนการวัดด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ หรือ Gross National Product (GDP) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ภูฏานมุ่งพัฒนาไปสู่ความสุข มากกว่ารายได้หรือความร่ำรวย

ความจริงแนวความคิดดังกล่าว ก็มีความสอดคล้องกับ แนวทางการพัฒนาประเทศไทยที่ได้เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่ได้เน้นการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลาง และมีเป้าประสงค์สุดท้าย คือ ความอยู่ดีมีสุขของคนในสังคม ต่อมาในแผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ก็ได้เน้นนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ และต่อเนื่องมาจนถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 10 ที่ประกาศใช้ในวันที่ 1 ตุลาคม 2549 ก็ได้กำหนดเป้าประสงค์ของการพัฒนา คือ “การอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ของคนในสังคมไทย ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะเน้นการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในทุกระดับ

ดังนั้นการได้มีโอกาสไปแลกเปลี่ยนความรู้การประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาที่มุ่งสู่ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) กับประเทศภูฏานจึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนแผนพัฒนา ฉบับที่ 10 ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

ประเด็นความสนใจใคร่รู้เป็นพิเศษ มีอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก การสร้างตัวชี้วัดความสุขมวลรวมประชาชาติของภูฏาน ว่าเขามององค์ประกอบของความสุขอย่างไร จะเป็นความสุขทางกาย ทางใจ หรือในมิติอื่น ๆ ซึ่งจากการศึกษาล่วงหน้าก็พบว่า องค์ประกอบหลักของ “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” มีสี่ประการ คือ

(1) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนและเสมอภาค (2) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (3) การรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรม และ (4) การส่งเสริมการปกครองที่ดี (ทวิวิวัฒน์ ปุณทริกวิวิวัฒน์ “ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH)” มติชนรายวัน หน้า 6 วันที่ 13 สิงหาคม 2549)

แต่อยากทราบว่าตัวชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบมีอะไรบ้าง การสร้างตัวชี้วัดมีเทคนิควิธีอย่างไร รวมถึงความสนใจในการจัดเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำตัวชี้วัด สำหรับประการที่สอง คือ การแปลงแนวคิด GNH ไปสู่การกำหนดนโยบาย และเป็นเครื่องมือในกระบวนการพัฒนา เพราะการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของความสุข คือเป้าหมายสุดท้าย เป็นการสะท้อนผลกระทบ

ของการพัฒนาที่เป็นองค์รวม และต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก ทั้ง 2 ประการข้างต้นเป็นมุมมองที่น่าสนใจของกระบวนการพัฒนาประเทศ

ในการเตรียมข้อมูลของประเทศไทยที่จะไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับประเทศภูฏาน ผมได้เตรียมข้อมูลตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข (Well-being Index) ซึ่งประเทศไทยได้พัฒนามาตั้งแต่ปี 2544 เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่มุ่งเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของคนไทย โดยหากเปรียบเทียบกับองค์ประกอบของความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ของภูฏานที่ได้กล่าวถึงแล้ว จะพบว่าตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของไทย จะครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม และสามารถจำแนกเป็นองค์ประกอบได้ 7 ด้าน คือ

สุขภาพอนามัย ความรู้ ชีวิตการทำงาน รายได้ และการกระจายรายได้ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ (กรอบแนวคิด หลักเกณฑ์ และวิธีการวัดความอยู่ดีมีสุขของคนไทยของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

ทางเลือกของภูฏานในการพัฒนาประเทศ สู่ความสุขของประชาชน

การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลง และทุกคนในสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมไหน ๆ ก็ตามคงอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เช่น อยากมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อยากทำมาหากินเพื่อให้ได้รายได้พอเพียงต่อการตอบสนองความจำเป็นในปัจจุบันของการดำรงชีวิต รวมทั้งอยากเห็นความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาประเทศจึงมีความจำเป็นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความพึงพอใจของคนในประเทศ

ซึ่งในความเป็นจริงทุกคนในสังคมอาจไม่ได้รับความพึงพอใจสูงสุด แต่การพัฒนาประเทศต้องกระจายผลลัพธ์จากการพัฒนาไปสู่คนทุกกลุ่ม

ทุกเหล้าอย่างเป็นธรรมชาติ และนี่คือสิ่งที่พึงปรารถนาที่ทุกประเทศอยากเห็นให้เกิดขึ้น

การพัฒนาประเทศเพื่อไปสู่เป้าประสงค์ดังกล่าว แน่แน่นอนย่อมไม่มีเพียงแค่หนทางเดียว แต่คงมีมากกว่าหนึ่งทางเลือก ประเทศในซีกโลกตะวันตกที่พัฒนาแล้วส่วนใหญ่เลือกที่จะสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางวัตถุ และเงินตรา ซึ่งหลายประเทศในซีกโลกตะวันออก และในส่วนใหญ่ ๆ ของโลก ที่เจริญรอยตามแนวทางนี้ก็ยังมีมาก โดยหวังว่าความเจริญรุ่งเรืองดังกล่าวจะไปสร้างความสุขให้กับคนในสังคมได้

แต่เวลาได้พิสูจน์แล้วว่าทางเลือกทางเดินดังกล่าว ไม่ใช่คำตอบสุดท้ายที่ทำให้คนมีความสุขได้ ทั้งนี้ต้องยอมรับว่าความเจริญทางวัตถุ อาจทำให้คนมีความสะดวกสบายในการใช้ชีวิตมากขึ้น มีรายได้จับจ่ายใช้สอยเพื่อวิ่งไล่การบริโภครูปแบบใหม่ ๆ มากขึ้น ซึ่งบางคนที่อาจบอกว่านั้นคือความสุขที่ได้รับ ซึ่งก็ไม่ผิดและไม่แปลก เพราะความสุขย่อมมีนิยามที่แตกต่างกันในแต่ละคน แต่ละความนึกคิด และความปรารถนาแห่งความสุข ซึ่งไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม หลายประเทศที่พัฒนาทางวัตถุ ทางความมั่งคั่ง กลับพบว่าความสุขทางใจเริ่มน้อยลง ความเครียดมีมากขึ้น และก็เริ่มตระหนักว่าการวัดความสำเร็จของการพัฒนาประเทศ โดยตัวเลขความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว อาจไม่ใช่สิ่งที่พึงปรารถนา แล้วทางเลือกอื่นมีไหม ?

จากประสบการณ์ที่ได้รับจากการเยือนภูฏาน แม้ว่าไม่มีโอกาสได้ศึกษาข้อมูลข้อเท็จจริงในเชิงลึกมากนัก แต่จากการพบปะพูดคุยและสังเกตวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อในหลักศาสนา ก็ทำให้ฉุกละเอิบถึงแนวทางการพัฒนาประเทศภูฏาน ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งได้ชัดเจนขึ้น คือ ประเทศ

ภูฏานจะไม่เน้นการใช้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นหนทางหลักไปสู่เป้าประสงค์ของการพัฒนา แต่ได้ใช้เป้าประสงค์คือ การสร้างความสุขและความพึงพอใจให้กับคนในประเทศ

ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ภูฏานจะปฏิเสธความเจริญ หรือไม่ยอมรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางด้านต่าง ๆ แต่ภูฏานได้ใช้จุดแข็งที่เขามีอยู่คือทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเกื้อหนุนการพัฒนา ทางเศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน ทางเลือกของการพัฒนาประเทศในแนวนี้นี้ ก็ไม่ใช่เรื่องที่ไม่เคยเกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ แต่เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งประเทศไทยก็เริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบยั่งยืนมากกว่าหนึ่งทศวรรษ เช่นกัน

แต่ข้อแตกต่าง คือ ประเทศไทยเริ่มพัฒนาจากการเน้นเป้าหมายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดการสูญเสียความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากร ธรรมชาติไปมากแล้ว จึงหันกลับมาสู่การพัฒนาที่เรียกความสมดุลกลับคืนมา ซึ่งต้องออกแรงมากน้อยในการดิ้นกระแส หรือแนวทางที่มุ่งไปอีกทางหนึ่ง เพื่อให้กลับมามีทิศทางหนึ่งที่ยั่งยืนให้ได้ แต่ภูฏาน ตั้งเข็มทิศของการพัฒนาตั้งแต่ตอนเริ่มต้นที่ยึดแนวทางความสมดุล และพัฒนามาด้วยความมีสติมาโดยตลอด

ดังนั้นการที่ภูฏานหันมาชูแนวทางการพัฒนาที่เน้นความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness หรือ GNH) เพื่อเป็นเป้าประสงค์ของการพัฒนา จึงได้รับการขานรับจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างชื่นชม และนานาประเทศกระหายและใคร่เรียนรู้ ถึงการประยุกต์แนวทางการพัฒนาของภูฏานดังกล่าวสู่การปฏิบัติ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือประเทศไทย

สถานภาพการพัฒนาประเทศภูฏาน

การทำความเข้าใจในสถานภาพการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ ของภูฏาน จะทำให้รู้จักประเทศนี้ในภาพรวมมากยิ่งขึ้น ข้อมูลที่นำเสนอต่อไปนี้เป็นมาจาก ข้อมูล Human Development Index หรือ UNDP เพื่อเผยแพร่ในปี 2548 ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ ภูฏานมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากร ในปี 2546 อยู่ที่ระดับ 31,083 บาท ขณะที่ประเทศอินเดีย อยู่ที่ 21,996 บาท และ ประเทศไทย อยู่ที่ 89,895 บาท ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของภูฏานยัง อยู่ในระดับต่ำเมื่อพิจารณาสัดส่วนการนำเข้าสินค้าและบริการจากต่างประเทศ คิดเป็นร้อยละ 43 ของ GDP ขณะที่การส่งออกมีสัดส่วนเพียงครึ่งเดียวของการนำเข้า คือ อยู่ที่ร้อยละ 22 ของ GDP และรายได้จากการส่งออกหลัก คือ กระแสไฟฟ้าจากพลังงาน และเมื่อเปรียบเทียบกับ อินเดีย ที่มีการนำเข้าคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 33 ของ GDP แต่การส่งออกก็มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 31 ของ GDP ซึ่งใกล้เคียงกับการนำเข้า

อย่างไรก็ตามประเทศภูฏาน เป็นประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือจากนานาชาติสูงมาก คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 11.1 ของ GDP ขณะที่ประเทศ อินเดียมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 0.2 เท่านั้น

สำหรับโครงสร้างเศรษฐกิจของภูฏาน ส่วนใหญ่จะเป็น ภาคเกษตรกรรม โดยสาขาเกษตรและปศุสัตว์ เป็นสาขาหลัก คิดเป็น สัดส่วนถึงร้อยละ 45 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ รองลงมาได้แก่ สาขาป่าไม้ ร้อยละ 15 และสาขาอุตสาหกรรม ร้อยละ 10

จากสถานภาพและโครงสร้างเศรษฐกิจดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า ประเทศภูฏานมีสถานทางเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาการนำเข้าสูงกว่าการส่งออก

และผลผลิตของประเทศส่วนใหญ่ยังคงต้องพึ่งพาภาคเกษตรกรรมที่มีความไม่แน่นอนสูง ดังนั้นการพัฒนามบพื้นฐานของ GNH ที่ไม่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงมีความสอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่

ทางด้านประชากรและการศึกษา ประเทศภูฏานมีประชากร ประมาณ 700,000 คน โดยมีอัตราการเพิ่มของประชากร ร้อยละ 2.1 ต่อปี ในช่วง พ.ศ. 2518-2546 เทียบกับอินเดีย ร้อยละ 1.9 และไทย ร้อยละ 1.5 ในช่วงเวลาเดียวกัน ประชากรของภูฏาน ส่วนที่อยู่ในชนบท คิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 8.5 ในปี 2546 ขณะที่อินเดียมีสัดส่วน ร้อยละ 28.3 และไทย ร้อยละ 32.0 ในปีเดียวกัน การที่ประเทศภูฏานยังเป็นสังคมชนบทค่อนข้างสูง และภูมิประเทศเป็นหุบเขาลำบากต่อการคมนาคมขนส่ง ดังนั้นแนวทางการพัฒนาที่เป็นความเข้มแข็งของชุมชน ให้พึ่งตนเองได้มากที่สุด จึงน่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสม

ทางด้านโครงสร้างประชากร ประเทศภูฏาน มีประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 39.5 ในปี 2546 เทียบกับอินเดีย ร้อยละ 32.9 และไทย ร้อยละ 24.5 แม้ว่าประเทศภูฏานจะมีจำนวนประชากรไม่มากนัก แต่จะมีประชากรวัยเด็กค่อนข้างสูง

ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศในอนาคต จึงเป็นเรื่องที่ภูฏานให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่า ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา คิดเป็นสัดส่วนต่อ GDP ในช่วงปี 2543-2545 จะอยู่ในระดับร้อยละ 5.2 ซึ่งเท่ากับประเทศไทย และสูงกว่าอินเดียที่อยู่ในระดับร้อยละ 4.1 ทั้งนี้สัดส่วนนักเรียนชั้นประถมสูงถึง ร้อยละ 91 ในปี 2544-2545 ซึ่งสูงกว่า อินเดียที่มีร้อยละ 84 แต่ต่ำกว่า ไทยที่มีร้อยละ 94 ในช่วงเวลาเดียวกัน

ดังนั้นการปลูกฝังแนวความคิด GNH จึงควรเริ่มปลูกฝังตั้งแต่เด็ก และเยาวชน โดยผ่านระบบการศึกษาน่าจะเป็นการขับเคลื่อน GNH ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมั่นคง

ทางด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาสำคัญของภูฏาน คือ การขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งในช่วงปี 2533-2547 สัดส่วนบุคลากรทางการแพทย์ต่อ 100,000 ประชากร เท่ากับ 5 ขณะที่อินเดีย สูงถึงร้อยละ 51 สัดส่วนการคลอดบุตรที่ได้รับการดูแลจากบุคลากรสาธารณสุข คิดเป็นร้อยละ 24 เทียบกับ อินเดีย ร้อยละ 43 และไทย ร้อยละ 99 การเข้าถึงแหล่งน้ำสะอาดของครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 62 ในปี 2545 เทียบกับอินเดีย และไทยที่อยู่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 86 สำหรับอายุขัยเฉลี่ยของคนภูฏาน ในปี 2545 อยู่ที่ 62.9 ปี ขณะที่อินเดียอยู่ที่ 63.3 ปี และไทย 70 ปี ในช่วงเวลาเดียวกัน ดังนั้นจากข้อมูลดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า การพัฒนาด้านคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะด้านสุขภาพ เป็นเรื่องที่ภูฏานกำลังเร่งการพัฒนาโดยจะเห็นได้ว่า สัดส่วนค่าใช้จ่าย เพื่อพัฒนาด้านสุขภาพต่อ GDP อยู่ในระดับร้อยละ 4.1 ต่ำกว่าค่าใช้จ่ายระดับการศึกษาเล็กน้อย ดังนั้นองค์ประกอบของความสุขทางด้านสุขภาพอนามัยน่าจะมีความสำคัญไม่น้อยกว่ามิติอื่น ๆ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จะช่วยให้เห็นสถานการณ์การพัฒนา ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของภูฏานได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจได้ว่า ทำไมประเทศภูฏานจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้ยั่งยืน และเสมอภาคจึงเป็นเสาหลักประการหนึ่งขององค์ประกอบความสุขมวลรวมประชาชาติ

ความประทับใจจากการเยือนภูฏาน

ในมุมมองของการพัฒนา สิ่งที่ได้เรียนรู้ และการสังเกตวิถีชีวิตจากการเยือนประเทศภูฏานในครั้งนี้มีความประทับใจหลายประการ อาจสรุปได้ดังนี้

ประการแรก ภูฏานได้ให้ความสำคัญอันดับหนึ่งกับการพัฒนาคน เพราะคนเป็นทั้งผู้กระทำที่จะให้เกิดสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาได้ รวมทั้งการเป็นผู้รับผลการพัฒนาตรงจุดนี้เป็นเรื่องที่น่าประทับใจ เพราะจากการพูดคุยพบปะกับครูในโรงเรียนประถม และมัธยม จะเห็นว่า ครูซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากล่อมเกล่าเด็กและเยาวชน มีวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศตามแนวทาง GNH อย่างชัดเจน และมีความตั้งใจ มีความกระตือรือร้นในการจัดการเรียนการสอน โดยสร้างบรรยากาศให้โรงเรียนเป็นแหล่งประทับใจของเด็ก และเด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน

ดังนั้น ครู อาจารย์เป็นจุดเริ่มต้น ถ้าได้ครูอาจารย์ที่ดีก็พอจะหวังได้ว่าการพัฒนาเด็กและเยาวชนจะได้รับการพัฒนาที่ดีด้วย ในส่วนของหลักสูตรในระดับประถมศึกษา แม้ว่าจะไม่มีหลักสูตรทางด้าน GNH อย่างชัดเจน แต่ก็มีสอดแทรกอยู่ในการเรียนการสอนในวิชาทั่วไป แต่ในระดับมัธยมศึกษาได้มีการจัดทำหลักสูตรที่สอนในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ซึ่งการสอดแทรกแนวความคิด GNH ตั้งแต่เด็กและเยาวชนที่สอดคล้องกับวัยและการรับรู้

นับเป็นการเตรียมคนเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศที่เหมาะสมอย่างยิ่ง

ประการที่สอง จากการแวะเยี่ยมเยียนชุมชน ถึงแม้จะมีเวลาพูดคุยค่อนข้างน้อย เพราะเป็นการเยี่ยมชมโดยไม่ได้เตรียมการมาก่อน แต่ก็พอสังเกตได้ว่าคนภูฏานมีความเป็นอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง การทำเกษตรก็เป็นเกษตรกรรมแบบพอยังชีพ ผลผลิตข้าวเพียงพอต่อการบริโภค

ในครัวเรือน พืชที่ขายเป็นรายได้ คือ พริก และพืชไร่อื่น ๆ เช่น ข้าวโพด ครอบครัวส่วนใหญ่ยังอยู่กันเป็นเครือญาติ ซึ่งช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน ได้เมื่อยามจำเป็น

ประการที่สาม ภูฏานมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ หรือ แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์มาก และทรัพยากรน้ำก็เป็น แหล่งผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ ที่ขายให้กับประเทศเพื่อนบ้านคือ อินเดีย ซึ่งเป็น แหล่งของรายได้เข้าประเทศอันหนึ่งของประเทศภูฏาน ความอุดมสมบูรณ์ ของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมย่อมเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ใคร มาเยี่ยมเยียน

แต่ภูฏานมีนโยบายทางการท่องเที่ยวที่ชาญฉลาด คือ ไม่โลภ ในจำนวนนักท่องเที่ยวได้รับนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ และมีการจำกัดจำนวน ซึ่งจะเป็นการรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีและสามารถนำเงินตราจากนักท่องเที่ยว ได้อย่างยั่งยืน

ประการสุดท้าย จากการสังเกตจากวิถีชีวิตของชาวภูฏานจะเห็นว่ามี ความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น และจะสังเกตได้ว่าหลักทางพุทธ ศาสนาได้สอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิต และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี อย่างชัดเจน ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดแข็งอีกประการหนึ่งของภูฏาน

บทสรุป

การเดินทางไปเยือนภูฏานครั้งนี้แม้ว่าจะไม่ได้ทุกเรื่องที่ตั้งใจอยากจะรู้ คือ สิ่งที่ขาดหายไป ได้แก่ การเรียนรู้เรื่องการพัฒนาตัวชีวิต GNH เนื่องจาก ขณะนี้ภูฏาน กำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนาตัวชีวิต โดยเริ่มจากการเก็บข้อมูล ซึ่งคาดว่าจะเสร็จภายในปลายปี 2549 หลังจากนั้น ถึงจะพัฒนาเป็นตัวชีวิต

ที่คาดว่าจะเสร็จในปี 2550 ซึ่งก็หวังว่าจะมีโอกาสได้เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันในภายหลังได้

อย่างไรก็ตาม ได้เรียนรู้ ญาณได้ประยุกต์ใช้แนวคิด GNH กับการพัฒนาทุกสาขาไม่ว่าจะเป็นสาธารณสุข การศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการส่งเสริมทางด้านวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ แสดงถึงความมุ่งมั่นในระดับนโยบายการพัฒนาประเทศ ที่ให้ทุกฝ่ายได้ใช้ GNH เป็นแนวทางในการพัฒนา

มองในอีกมุมหนึ่ง ถึงแม้ว่าญาณในปัจจุบันจะมีจุดแข็ง ทูทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และถูกนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ภายใต้แนวคิด GNH ได้อย่างชัดเจน แต่ต้องยอมรับในโลกยุคปัจจุบันทุกประเทศต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ การหลั่งไหลของวัฒนธรรม รูปแบบการบริโภค คงจะไหลบ่าเข้าสู่ประเทศ ญาณอย่างไม่ต้องสงสัย ซึ่งจากการพูดคุยกับครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ก็เริ่มตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้

ดังนั้น แนวคิด GNH ของญาณจึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับคน ญาณ เพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ที่เล่ามาทั้งหมดนี้ คือ ความประทับใจในมุมมองของการพัฒนาประเทศ สุดท้ายนี้ก็ขอให้กำลังใจ และหวังว่า ญาณ จะสร้างภูมิคุ้มกัน ต่อกระแสการเปลี่ยนแปลง

เพื่อไปสู่เป้าหมายสุดท้าย คือ “ความสุขมวลรวม” ได้อย่างมั่นคง

6

สวรรค์แห่งสุดท้ายบนพื้นพิภพ

พ.อ.อุกฤษฏ์ มิวสินทางกูร

“...การไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากภายนอก จะส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของประเทศนี้โดยไม่มีความหวงคืน คงไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธสิ่งดีดีจากภายนอก แต่หมายถึงสิ่งที่แอบแฝงเข้ามาเหมือนไวรัสร้าย ที่คอยจ้องทำลายอวัยวะภายในเมื่อมีโอกาส ทางกฎเกณฑ์มีความพยายามป้องกัน เช่น กลั่นกรองรายการโทรทัศน์ ประกาศเป็นประเทศปลอดบุหรี่ จำกัดนักท่องเที่ยว และใช้แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติในการพัฒนาประเทศ...”

Kuzuzampu la - สวัสดีครับ

ผมมีอดีตครั้งหนึ่งที่ภูฏาน

อันที่จริง ผมมีโอกาสรับรู้เรื่องราวความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness) ของประเทศภูฏาน ในราวปี 2540 โดยได้เห็นสำเนาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 (2540-2545) ของประเทศภูฏาน ซึ่งได้มีกรกล่าวถึง GNH ผมสนใจขึ้นมาทันที แต่ก็ยังไม่มีโอกาสได้ศึกษาลงลึกว่าเป็นมาอย่างไรแน่

หลังจากนั้นไม่นาน ได้ทราบว่าคุณหมออภิลิทธิ์ อ่างวรวงกูร แห่งโรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นหมอรุ่นน้องมีความสนใจจะศึกษาเรื่องนี้ จึงได้ยกเอกสารนั้นให้ไป ต่อมาจึงได้ทราบว่าคุณหมออภิลิทธิ์ ได้เอาจริงเอาจังมากจนสามารถทำการศึกษาวิจัยอย่างมีระเบียบแบบแผนร่วมกับคุณหมอยงยุทธ ขจรธรรม ซึ่งได้เสียชีวิตไปแล้ว ออกมาเป็นผลงานที่น่าทึ่งมาก จึงทำให้ผมได้เข้าใจเรื่อง GNH ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย

ด้วยภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและพัฒนากำลังคนด้านสุขภาพที่สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข จึงมีโอกาไปเยี่ยมอาณาจักรในหุบเขาหิมาลัยแห่งนี้เป็นครั้งแรก เพื่อเจรจาความร่วมมือด้านการจัดการศึกษาทางการแพทย์และพยาบาล ช่วงวันที่ 21-25 มีนาคม 2542 โดยทางการภูฏาน จะส่งนักเรียนมาเรียนที่เมืองไทยซึ่งประสบความสำเร็จมาก เด็กที่ส่งมาเรียนเมืองไทยนั้น ต้องเรียนเป็นภาษาไทย ต้องสอบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพไทย จากการสอบถามครูอาจารย์ที่ดูแลเด็กนักเรียนกลุ่มนี้ ได้ทราบว่าเรียนเก่ง มีความตั้งใจดีมาก มีอัธยาศัยดี เป็นที่รักของเพื่อนฝูง ประพฤติปฏิบัติตนได้เหมาะสม

ผมจึงมีข้อสรุปเล็กๆ อยู่ในใจว่าคงเกิดจากการปลูกฝังมาแต่เล็กแต่น้อย ผมเองได้เห็นกับตาในการไปปฏิบัติภารกิจครั้งนั้น เมื่อได้ไปเยี่ยมโรงเรียนวิทยาลัยการสาธารณสุข วิทยาลัยการแพทย์แผนภูมิกฎอน โรงพยาบาล สถานีอนามัย และชุมชน จึงเชื่อว่าเป็นไปได้จริง

การปฏิบัติภารกิจครั้งนั้นไปกันเพียง 3 คน ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนากำลังคนของภูมิกฎอน เป็นผู้พาเดินชมสถานที่ต่างๆ ส่วนใหญ่จึงได้รับข้อมูลแบบทางราชการ ได้สัมผัสวิถีชีวิตอยู่บ้าง ก็ได้เห็นภาพพอสมควร

วันแรกที่เดินทางไปถึงสนามบินเมืองพาโร เกิดความตื่นตาตื่นใจมาก เพราะไม่เคยเห็นอะไรแบบนี้มาก่อน อาคารสนามบินยังใช้อาคารเดิมอยู่หลังคามุงด้วยไม้มีก้อนหินวางอยู่บนหลังคา อาคารบ้านเรือน สถานที่ราชการ ก็เป็นสถาปัตยกรรมแบบเดียวกัน ความเป็นอยู่ก็เรียบง่าย มีช่องทางติดต่อกับภายนอกน้อยมาก ทางบกก็ต้องไปทางอินเดีย ทางอากาศก็มีสายการบินเดียว ดูด้วยสายตาตนเองแล้วคงจะยากจนมาก ขนาดที่สถานีอนามัยยังใช้ส้วมหลุมอยู่เลยครับ คงเป็นเพราะบนภูเขาสูง น้ำคงหายาก

แต่พอถามท่านผอ. ถึงรายได้ของประชากรซึ่งน่าจะต่ำมาก ท่านบอกว่า “ไม่มีเงินแต่ก็มีความสุข” นั่นเป็นครั้งแรกที่ได้ยินคำว่า “ความสุข” จากปากชาวภูมิกฎอนครับ

อดีตอีกครั้งหนึ่ง

ต่อมา เมื่อผมมาทำงานด้านการปฏิรูประบบสุขภาพ ทำให้ผมได้เข้าใจถึงเรื่องราวของความสุขมากขึ้น เพราะสุขภาพก็คือสุขภาวะ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือความสุขนั่นเอง ผมได้มีโอกาสอันดีอีกครั้งหนึ่ง คือมีการประชุมนานาชาติเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ ครั้งที่ 1 ช่วง 18-20 กุมภาพันธ์ 2547 ที่เมืองทิมพู นครหลวงภูมิกฎอน จึงได้ทำหน้าที่ประสานงานพาผู้ทำเรื่อง

นี่ตัวจริงเสียงจริงจากเมืองไทยไปร่วมประชุมและนำเสนอผลงานที่นั่นนอกจากผมแล้วก็มี ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม แห่งบ้านห้วยหิน น้ำเลี่ยม บุตรจันทา แห่งบ้านนาอีสาน หมออ้วน หมอโอ้ (หมออภิลิทธิ-หมอทานทิพย์ อ่างรวงกุล) ผมเองได้เรียนรู้ลึกซึ้งขึ้นจากทั้งสี่ท่าน เนื่องจากอยู่เมืองไทย ได้พบกันเป็นครั้งคราวเท่านั้น จึงค่อนข้างผิวเผิน ที่จริง ยังมีคนไทยอีกท่านหนึ่งไปร่วมประชุมด้วยก็คือคุณห่วน แห่งสวนเงินมีมา

การไปภูฏานครั้งนี้ ได้บินด้วยเครื่องรุ่นเดิม แต่ใช้อาคารสนามบินใหม่ ส่วนอาคารเก่ายังคงอยู่ แต่ไม่ได้ใช้งาน ผมและคณะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในห้องประชุมซึ่งอยู่ชานเมือง จะเข้าไปในเมืองก็ต้องโดดประชุมเข้าไป สิ่งที่ทำให้ผมแปลกใจมากๆ ก็คือ มีชาวตะวันตกให้ความสนใจเรื่องนี้มากมาย ถึงแม้ว่าเขาจะสนใจเรื่องของความสุขในแง่มุมมองค่อนข้างไปทางการศึกษาวิจัย และดูจะวัตถุนิยมสักหน่อย แต่ก็นับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ

เขาคงกำลังแสวงหาทางเลือกอื่นๆ ของชีวิตที่นอกเหนือจากทางเลือกแบบทุนนิยมที่เขากำลังเวียนอยู่ ในขณะที่คนตะวันตกกลับมองเรื่องนี้เป็นเรื่องที่อยู่ในวิถีชีวิตอยู่แล้ว แต่ถูกกระแสนิยมแยกทำลาย ดังนั้นในการประชุมจึงเป็นเรื่องของการปะทะกันระหว่างทางเลือกใหม่ กับการปกป้องสิ่งที่มีอยู่เดิม หลังจากเสร็จสิ้นการประชุม กลุ่มคนไทยเราได้คุยกัน เราเริ่มมีความคิดที่จะเคลื่อนไหวต่อเนื่องในประเด็น “ความสุข” และพอกลับมาถึงเมืองไทยก็ได้ร่วมขับเคลื่อนไปได้ในระดับหนึ่ง

สิ่งที่ประทับใจมากสำหรับพวกเราคนไทย คือการมีโอกาสได้รับเสด็จมกุฎราชกุมารแห่งภูฏาน ในการประชุมวันสุดท้าย ซึ่งพระองค์ท่านทรงกล่าวปาฐกถา หลังจากนั้น พระองค์ท่านยังทรงให้ความเป็นกันเองกับผู้เข้าร่วมประชุมด้วยการเสด็จพระราชดำเนินปฏิสันถารอย่างใกล้ชิด ในบริเวณลานที่พวกเราพักรับประทานอาหารว่างกัน จากนั้น พระองค์ท่านได้

พระราชทานหนังสือพร้อมบัตรอวยพรให้พวกเราคนละหนึ่งชุดด้วย เป็นความประทับใจที่ไม่รู้ลืม

การได้ทำงานด้านการปฏิรูประบบสุขภาพ จึงเป็นโอกาสได้มีส่วนในเรื่องความสุข ทั้งในและนอกบ้านเรา สมัชชาสุขภาพแห่งชาติปี 2548 ใช้หัวข้อหลักคือ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” จึงนับเป็นความเคลื่อนไหวใหญ่ภายหลังจากที่กลับมาจากภูฏาน นอกจากนี้ ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมการประชุมเป็นระยะๆ โดยเฉพาะกับต่างประเทศ นำเสียดายที่เวลานั้น กระแส “ความสุข” เป็นเพียงกระแสทางเลือกเล็กๆ นอกกระแสใหญ่คือ “ทุนนิยม” ตามที่ผู้นำประเทศในเวลานั้นให้ความสำคัญเป็นพิเศษ การขับเคลื่อนจึงจำกัดอยู่ในบางวงเท่านั้น

แต่พอตีปี 2549 เป็นปีเฉลิมฉลองการครองสิริราชย์สมบัติครบ 60 ปีของในหลวงของเรา ซึ่งเป็นผู้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาให้คนไทยได้ถกเถียงและประยุกต์กัน ช่วงเวลาดังกล่าว มกุฎราชกุมารแห่งภูฏานเสด็จมาร่วมเฉลิมฉลองด้วย ทำให้เกิดอาการไข้ขึ้น (ฟีเวอร์) ในหมู่คนไทย จึงเป็นโอกาสให้คนไทยได้รับรู้เรื่องราว “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” กว้างขวางขึ้น สมัชชาสุขภาพแห่งชาติปี 2549 ก็ยังคงประเด็นนี้ที่แล้ว โดยผสมผสานออกมาเป็น “เศรษฐกิจพอเพียงสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข”

เยือนภูฏานครั้งที่สาม

การเยือนภูฏานครั้งนี้ กล่าวได้ว่าทำให้ผมรู้จักประเทศนี้ได้ลึกซึ้งขึ้นจากเดิมที่รู้เรื่องราวภาครัฐการและวิชาการ คราวนี้ได้รู้เรื่องราวที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ศาสนธรรม ประกอบกันเป็นภาพรวมของประเทศหนึ่งในมุมมองของนักสุขภาพ ที่มีส่วนในการใช้โอกาสที่มีอยู่ ขับเคลื่อน

สังคมสู่สุขภาพ การเปลี่ยนแปลงที่เห็นคือได้บินด้วยเครื่องบินรุ่นใหม่ และที่ สนามบินก็ไม่เห็นอาคารเก่าแล้ว

คราวนี้ เป็นความริเริ่มของอาจารย์ไพบูลย์ที่ผมเคารพ โดยศูนย์ คุณธรรมเป็นเจ้าของโครงการ ประกอบกับที่ผมมีประสบการณ์เดิมเกี่ยวกับ ประเทศนี้อยู่บ้าง คุณหม่อำพล จินดาวัฒนะ ผู้อำนวยการสำนักงานปฏิรูป ระบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) มอบหมายให้ผมช่วยประสานงานการเดินทางครั้งนี้ จึงได้วางแผนการเดินทางไปที่การแสวงหาความร่วมมือ ในการนำแนวคิดเรื่องความสุขไปสู่การปฏิบัติโดยเน้นที่การพัฒนาตัวชี้วัดความสุข คณะเรามีทั้งหมด 15 ชีวิต จากหลายๆ องค์กร โดยนับรวม อาจารย์ธีรภาพ โลหิตกุล ซึ่งเป็นนักเขียนสารคดีอิสระ มีความรู้เรื่องราวด้านต่างๆ เกี่ยวกับ ประเทศทางแถบเอเชียอย่างลุ่มลึก จึงทำให้ผมได้เรียนรู้มากมายในการมา เยือนครั้งนี้

การเจรจาหารือ

หน่วยงานหลักที่เราประสานงานด้วย และใช้เป็นสถานที่เจรจาหารือ กัน คือ ศูนย์ภูฏานศึกษา (Centre for Bhutan Studies, CBS) ซึ่งเป็น องค์กรทางวิชาการภาครัฐของภูฏาน ทำหน้าที่ศึกษาวิจัยและพัฒนาด้านต่างๆ เน้นหนักเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ ทำการพัฒนาตัวชี้วัดจนนำไปสู่ การสำรวจ ขณะนี้อยู่ระหว่างการนำผลสำรวจมาวิเคราะห์สรุปผล การเตรียม การเจรจาความร่วมมือในครั้งนี้ เดิมที ตั้งใจเพียงหารือกับทางศูนย์ฯ เท่านั้น แต่เมื่อเราตั้งวัตถุประสงค์ของการหารือไปที่การนำไปสู่การปฏิบัติ ทางศูนย์ฯ จึงเชิญเจ้าหน้าที่กระทรวงต่างๆ มาร่วมหารือด้วย ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทยและวัฒนธรรม กระทรวงยุติธรรม กระทรวงข่าวสารและ คมนาคม กระทรวงเกษตร มหาวิทยาลัยภูฏาน และบรรณาธิการ

หนังสือพิมพ์กัวตานออบเซอร์เวอร์ โดยมีศาสตราจารย์จากมหาวิทยาลัย
สแตนฟอร์ดมาร่วมสังเกตการณ์ด้วย

การเจรจาหรือ ทำให้เราทราบถึงการนำแนวทางความสุข ไปใช้ใน
แง่มุมต่างๆ มากมาย แต่ละกระทรวงหรือองค์กรจะสืบบทบาทในด้านต่างๆ ที่
เกี่ยวข้อง ยังมองเห็นความไม่ลงรอยกันระหว่างการพัฒนาในกระแสหลัก และ
การพัฒนาที่เอาความสุขมวลรวมประชาชาติเป็นตัวตั้ง สิ่งที่เห็นคล้ายกันก็
คือความพยายามที่จะวัดสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นเรื่องยากมาก ทั้งวิธีการ
และการยอมรับ นอกจากนี้ ยังพูดถึงกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังถาโถมเข้า
มายังประเทศนี้ การสร้างความเข้มแข็งที่เป็นฐานรากของประเทศจึงมีความ
สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ศาสนธรรม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
ธรรมาภิบาล และจิตวิญญาณ ทั้งหลายเหล่านี้จะอยู่ในสี่เสาหลักที่รองรับ
ความสุขมวลรวมประชาชาติอย่างยั่งยืน

ในส่วนของไทยเรา ได้เล่าให้ฝ่ายกัวตานฟังถึงสิ่งที่ดำเนินการไปแล้ว
และกำลังดำเนินการ ทั้งส่วนที่อยู่ในแผนพัฒนาประเทศและส่วนที่มีการ
พัฒนาตัวชีวิต เนื่องจาก ผู้ที่ร่วมหารือจากประเทศไทยส่วนหนึ่งมาจากภาค
ส่วนที่ทำงานด้านการพัฒนาชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนา
จากฐานราก ทำให้ทางกัวตานให้ความสนใจในประสบการณ์ด้านนี้ของเรามาก
จนถึงกับเสนอให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องนี้ในอนาคต นอกเหนือจาก
การพัฒนาตัวชีวิตอีกด้วย คงจะเป็นเพราะทั้งสองประเทศนับถือศาสนาพุทธ
เหมือนกัน ถึงแม้ว่าจะนับถือกันคนละนิกาย แต่ก็มีความคิดคล้ายคลึงกัน จึง
ทำให้เข้าใจบริบทของกันและกันได้เป็นอย่างดี สุดท้ายเราตกลงที่จะมีความ
ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดกันต่อไป

การเจรจาหารือครั้งนี้ นับว่าได้รับประโยชน์เกินความคาดหมาย โดยเฉพาะการได้หารือแลกเปลี่ยนกับภาคส่วนอื่นๆ เพราะในช่วงเวลาเดียวกัน ยัง

มีคณะของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ มาเยือนภูฏานด้วย โดยมีมุ่งประเด็นเรื่องการศึกษาและศาสนา ทำให้ทางภูฏานได้ต้อนรับคณะคนไทยสองคณะในเวลาไล่เรี่ยกันจึงเป็นโอกาสดีที่ทำให้คนไทยทั้งสองคณะได้หารือกันเองด้วยเป็นการเชื่อมโยงกันเมื่อเหล็กกำลังร้อน ซึ่งถ้ากลับมาเมืองไทยแล้วคงจะพบกันลำบากไม่น้อย เราตกลงกันในเบื้องต้นว่าน่าจะร่วมกันจัดการประชุมนานาชาติเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ ครั้งที่ 3 ในปีหน้าที่ประเทศไทย ส่วนจะจัดการอย่างไรนั้น ก็จะต้องกลับไปช่วยกันคิดต่อไป

ผมเองกังวลอยู่เหมือนกันว่าจะจัดการประชุมนานาชาติกันอย่างไร เพราะคงไม่ใช่เรื่องง่าย ทั้งในแง่เนื้อหาสาระของการประชุม การจัดการประชุม แนวทางขององค์กรร่วมจัดที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งองค์กรภาครัฐและภาคประชาชน จึงได้ลองเทียบ ๆ เคียง ๆ สอบถามท่านผู้อำนวยการศูนย์ภูฏานศึกษาว่า คราวก่อนที่จัดนั้นทำอย่างไรบ้าง จึงได้ทราบว่าเป็นการจัดตามธรรมชาติและตามโอกาสที่มีอยู่ในเวลานั้น ไม่ได้มีกระบวนการอะไรยุ่งยากมากนัก เป็นการประชุมแบบเปิด ใครสนใจก็มาร่วม ดูแลค่าใช้จ่ายกันเอง หาทุนกันเอง ใช้ความรู้จักคุ้นเคยกันในการสนับสนุนกันและกัน อย่างนี้เราเรียกว่าการจัดการแบบ “ธรรมะจัดสรร” โดยแท้ ทำให้เขาใจไปได้อีกโข

อันที่จริงผมมีภารกิจพิเศษติดตัวมาเหมือนกัน คือการเชิญรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขภูฏาน มาเป็นองค์ปาฐกในงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 6 พ.ศ. 2549 ถึงแม้จะไม่ได้พบท่านโดยตรง เนื่องจากท่านติดภารกิจต่างประเทศ แต่ก็ได้รับการอำนวยความสะดวกจากทุกฝ่ายเป็นอย่างดี ทั้งจากทางศูนย์ภูฏานศึกษา ท่านปลัดกระทรวงสาธารณสุขและผู้ประสานการเดินทางฝ่ายภูฏาน จึงทราบว่าท่านยินดีมาร่วมงาน คงจะแปลกใจนะครับว่า เหตุใดจึงประสานงานกันง่ายดายเช่นนี้ สอบถามไปมา

จึงได้ความว่า เขารู้จักมักคุ้นกันอยู่แล้ว จึงน่าจะเป็นข้อดีของการเป็นประเทศขนาดเล็กที่ไปไหนมาไหนก็เห็นกัน รู้จักกันหมด

การสื่อสาร

ผมว่าน่าภูมิใจไม่น้อยที่ประเทศซึ่งอยู่ไกลและอยู่ในหุบเขาหิมาลัยนั้น กลับมีการติดต่อสื่อกันที่ดีมาก ๆ ประชาชนของเขาส่วนใหญ่พูดภาษาอังกฤษได้ ลูกเด็กเล็กแดงพูดกันได้หมด เราไปเยี่ยมโรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยมในเมืองพาโร แบบที่เขาไม่ได้ตั้งตัว แค่เพียงแจ้งล่วงหน้าไม่นาน เด็กนักเรียน ครูเข้ามาพูดจากับพวกเราเป็นภาษาอังกฤษไม่แสดงอาการตื่นกลัวหรือเขินอาย กลับกล้าโต้ตอบกับพวกเรา เล่นกับพวกเราด้วยซ้ำ ไม่ต้องพูดถึงคุณครูซึ่งสามารถให้ข้อมูลตอบข้อซักถามกับพวกเราอย่างฉะฉานเฉียบคม บรรยายภาค และการจัดการพูดคุยเรียบง่ายไม่มีพิธีรีตอง ขณะเดียวกันเด็กๆ ก็มาห้อมล้อมไม่เห็นการกีดกัน หรือเอ็ดไม่让孩子เข้ามายุ่งเรื่องที่ใหญ่เราจะพูดกัน

บรรยากาศอย่างนี้ไม่ค่อยได้เห็นในบ้านเรา ซึ่งจะมีพิธีการขั้นตอนยุ่งยาก เนื้อหาวิชาที่เรียนก็ใช้ภาษาอังกฤษกับภาษา “ซอง” ซึ่งเป็นภาษาประจำชาติครั้งต่อครั้ง เราไปยื่นตั้งเหตุการณ์เรียนวิทยาศาสตร์ ครูก็สอนเป็นภาษาอังกฤษ น่าจะเป็นวิสัยทัศน์ของผู้นำประเทศที่เตรียมคนในประเทศให้พร้อมรับกับสิ่งใหม่ๆ ที่กำลังจะเข้ามาในประเทศของเขา ไม่แต่เฉพาะในเมืองใหญ่เท่านั้น ในพื้นที่ห่างไกลเต็กรๆ ก็สามารถพูดภาษาอังกฤษได้เช่นกัน ส่วนผู้ใหญ่ก็มีบ้างที่ยังพูดไม่ได้ โดยเฉพาะกลุ่มที่อายุมากแล้ว

โทรศัพท์มือถือชิ้นนั้น แทบไม่ต้องพูดถึงเลยว่าจะติดต่อได้ดีขนาดไหน ไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลแค่ไหน เข้าไปในป่า หุบเขาลึก ต่างจังหวัด ก็มีสัญญาณอยู่ตลอด น้อยจุดมากที่จะอับสัญญาณ ผมสามารถโทรติดต่อกับเมืองไทยได้ราวกับว่าอยู่ในกรุงเทพ ผมเข้าใจว่าจังหวะของการพัฒนาการสื่อสารใน

บ้านเขานั้น เป็นจังหวัดที่เทคโนโลยีไร้สายมีความก้าวหน้ามากแล้ว จึงทำให้เขาสามารถต่อยอดขึ้นไปได้เลยโดยไม่ต้องย้อนรอยเดิม สำหรับพวกเราที่เอามือถือไปเอง เจอค่าโทรเข้าไปก็แย่มากเหมือนกัน เพราะรับสายก็เสียเงิน โทรออกก็เสียเงิน บางคนโทรมาจากเมืองไทย ถ้าไม่บอกเขาก็ไม่รู้ว่ายู่ต่างประเทศ ไม่เช่นนั้นก็อาจคุยกันเพลิน จนกระเป๋าน็อกไปตามๆ กัน

ในโรงแรมที่พัก ก็มีวิทยุสำหรับคอมพิวเตอร์ต่ออินเทอร์เน็ตแบบไร้สายให้ด้วย เดิมไม่คิดว่าจะมี แต่ก็มีจริงๆ นอกจากนี้ ยังมีระบบเคเบิลทีวีรับข่าวสารจากต่างประเทศได้มากมาย ดังนั้น ใครที่จะไปเยือนประเทศนี้วางใจได้เลยว่า ไม่ตัดขาดจากโลกภายนอกแน่นอน แต่ที่กลับทำให้เป็นห่วงก็คือ สิ่งทีหลังไหลเข้ามาในประเทศทางเครือข่ายไร้สายต่างหาก ที่อาจทำลายสิ่งดีที่ยังหลงเหลืออยู่น้อยนิดในโลกนี้

การศึกษา

การได้ไปเยี่ยมชมศึกษาโรงเรียนประถมและมัธยม นอกจากการจัดหลักสูตรที่ทำให้เด็กมีทักษะทางภาษาแล้ว ยังมีเนื้อหาที่สอดแทรกแนวคิดของความสุขมวลรวมประชาชาติไว้ด้วยที่เราเห็นชัดเจนก็คือวิชาหน้าที่พลเมือง ซึ่งครูใหญ่ได้เอาหนังสือเรียนที่เด็กกำลังใช้เรียนมาให้ดูกันจะจะ ที่สำคัญคือเป็นภาษาอังกฤษครบ ข้อสังเกตอื่นๆ ที่เห็นนอกจากการเรียนที่มีเนื้อหาเรื่องความสุขและการใช้ภาษาอังกฤษแล้ว ยังเห็นเขาทำกิจกรรมทางศาสนาในโรงเรียน เห็นการสวดมนต์ก่อนเลิกเรียน บอกได้ว่าเสียงสวดมนต์ไพเราะมาก มีการใช้เครื่องดนตรีและมีการเคาะจังหวะฟังแล้วไม่น่าเบื่อหน่าย

ได้เห็นการนำเด็กไปทัศนศึกษา ได้เห็นเด็กจับกลุ่มกันรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันใต้ต้นไม้ เด็ก ๆ เดินไปโรงเรียนด้วยกันเป็นกลุ่มๆ ทั้งครูและนักเรียนแต่งกายด้วยชุดประจำชาติเหมือน ๆ กัน มีความกลมกลืน

กันดีมาก เด็กนั่งเรียนด้วยกันในห้องเรียนค่อนข้างแน่น โต๊ะละประมาณ 3 คน แต่ก็ดูอบอุ่นกันเองดี ได้เห็นเด็กมุงกันเล่นคอมพิวเตอร์ในห้องคอมพิวเตอร์ ด้วยบรรยากาศสบายๆ ดูคล้ายกับไม่มีกฎระเบียบการใช้งานที่เคร่งครัดจนไม่อยากไปยุ่ง แบบกลัวของหลวงจะเสียมากกว่ากลัวว่าเด็กจะไม่ได้เรียนรู้ เด็กมีความเป็นกันเองกับครู ไม่มีช่องว่างให้รู้สึกได้

เหล่านี้ ทำให้เข้าใจได้ว่าทำไมเด็กๆ ภูฏานจึงมีศักยภาพที่จะเรียนรู้ และเป็นคนดี คนเก่ง เมื่อมีโอกาส

ครอบครัว

เมื่อได้เข้าไปเยี่ยมหมู่บ้านหนึ่งในเมืองปุนาคา และขึ้นไปถึงบนบ้านหลังหนึ่งที่นั่ง เยี่ยมจากห้องนอนถึงกันครัว จึงได้เห็นลักษณะครอบครัวขยาย คนในครอบครัวอยู่ด้วยกันในบ้านหลังเดียวกัน แต่หากถลันจึงจะมีบ้านเล็กๆ แยกออกไป แต่ก็ยังอยู่ในบริเวณเดียวกัน แล้วรอสถ้างบ้านหลังใหญ่ในอนาคตที่น่าสนใจคือ จะมีห้องพระสำหรับสวดมนต์ ห้องมีขนาดใหญ่พอๆ กับห้องนอน มีการสวดมนต์จริงๆ ด้วย คงเป็นการปลูกฝังกันมาจนเป็นกิจวัตร การวาดภาพฝาบ้านผนังห้อง การตกแต่งห้องหับ เครื่องแต่งกายในตู้เสื้อผ้าก็เป็นแบบแผนประจำชาติเขาจริงๆ ส่วนเครื่องแต่งกายแบบตะวันตกก็มีบ้างเป็นส่วนน้อย อุปกรณ์ข้าวของเครื่องใช้ก็ตามสมัย ไม่ว่าจะเป็นเตาแก๊ส ตู้เย็น โทรศัพท์มือถือ ที่นอนหมอนมุ้ง ในส่วนของห้องนั่งเล่นห้องรับประทานอาหารก็ใช้ร่วมกัน

พอจะเข้าใจได้ว่าความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวน่าจะดีมาก เมื่อได้เข้าไปดูในครัว เปิดตู้เย็นของเขาดู มีของแช่ไม่มาก โลงๆ ไม่เห็นน้ำอัดลมหรืออาหารขยะ ได้แอบเปิดฝาหม้อที่มุมห้องดู ก็พบว่าเขาทำนมเปรี้ยวกินกันเองในครัวเรือน สอบถามว่าอาหารเขาเอามาจากไหน เพราะบ้านนี้หัวหน้า

ครอบครัวมีอาชีพเป็นช่างวาดภาพฝาบ้านและผนังบ้าน จึงทราบว่าเขาก็มีตลาดในเมืองเหมือนบ้านเรา แต่ก็ไม่ได้ถามต่อว่าวันหนึ่งๆ เขาทำอาหารอะไรทานกันบ้าง บ้านที่เราไปเยี่ยมนั้น อยุริมแม่น้ำโพ น้ำท่าจึงอุดมสมบูรณ์ มีการเลี้ยงสัตว์ในบริเวณบ้าน จึงอาจดูไม่ค่อยสะอาด ที่นี่เขาใช้ส้วมหลุม ก็แปลกใจอยู่เหมือนกันว่า เหตุใดไม่ใช้ส้วมซึม ทั้งๆ ที่ไม่ได้ขาดแคลนน้ำแต่อย่างใด พอตีไม่ได้ถาม

อย่างไรก็ตาม อาจพอจะประมาณได้ว่าครอบครัวนี้คงจะใช้ชีวิตแบบพอดีพอเพียง มีความสุขตามอัตภาพ หากวัดระดับความเป็นอยู่จากข้อมูลที่ได้ประจักษ์ น่าจะเป็นครอบครัวฐานะปานกลาง

ของ

“ของ” เป็นศูนย์กลางของเมือง เป็นสถาปัตยกรรมประจำชาติ เพราะบ้านเรือน หรือวัดวาอาราม อนุสรณ์สถาน และสถานที่ราชการต่างๆ ก็มีสถาปัตยกรรมเช่นนี้ ของจะมืองค์ประกอบคล้ายๆ ห้างสรรพสินค้าในบ้านเรา คือมีอาคารต่างๆ อยู่ในบริเวณเดียวกัน ต่อเชื่อมถึงกัน มีทั้งวัด มีวิหาร มีเจดีย์ มีกุฏิพระ ที่ทำการของเมืองหรืออำเภอ เป็นป้อมปราการ และแม้กระทั่งอาจมีที่ประทับของราชวงศ์ด้วย นอกจากนี้ ยังใช้ประกอบพิธีการ พิธีกรรม

ดังนั้น เมื่อเข้าไปข้างใน ก็จะพบยามรักษาการณ์ที่ประตูใหญ่ แต่ไม่เข้มงวดมาก มีภาพวาดจิตรกรรมทางศาสนาอยู่ทั่วไป โครงสร้างทำด้วยหิน และไม้ขนาดใหญ่ดูแข็งแรง การตกแต่งแบบโบราณดูเคร่งครึม เห็นพระเณรเดินขวักไขว่ไปมา พร้อมๆ กับเห็นข้าราชการและประชาชนเดินไปมาในบริเวณอันกว้างขวางนั้น สิ่งนี้หรือเปล่าที่สะท้อนถึงความใกล้ชิดระหว่างอาณาจักรและศาสนจักรจนแทบจะเป็นเนื้อเดียวกัน เหตุหนึ่งก็น่าจะมาจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ผู้นำของดินแดนแห่งนี้ในอดีต คือพระลามา

จากทิเบต ที่ได้ต่อสู้จนสูญเสียเลือดเนื้อมากมาย กว่าที่จะก่อร่างสร้างชาติ เป็นประเทศราชใต้ตราบาจนทุกวันนี้ การที่มีระบบการปกครองควบคุมไปกับการศาสนา จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาแนวคิดเรื่องความสูงชันมา

ธรรมชาติ

เมื่อเดินทางจากเมืองหนึ่งไปอีกเมืองหนึ่ง ได้เห็นความเขียวชอุ่มของต้นไม้หลากหลายพันธุ์ มีความหนาแน่น อาจจะไม่ใช้ป่าดงดิบเหมือนป่าเขตร้อน แต่ก็ไม่เห็นร่องรอยของการตัดไม้ทำลายป่า หรือการบุกรุกทำไร่อย่างชัดเจน อาจจะมีมีถนเล็กๆ ลัดเลาะไปตามไหล่เขาบ้าง อาจเห็นมีอาคารอยู่บนเนินเขาหรือยอดเขาบ้าง แต่ก็ไม่เห็นร่องรอยการถากถางหรือเผาอย่างรุนแรง อาจเห็นกองไม้แปรรูปอยู่บนไหล่ทางอยู่บ้าง

ถึงแม้ว่าจะเป็นการเดินทางผ่านป่า แต่ก็ไม่รู้สึกเปลี่ยว ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ผมรู้สึกเอาเองว่า เป็นเพราะตามเส้นทาง เราจะเห็นกลุ่มของธงมนตราเป็นระยะๆ ปลิวสะบัดพัดไสวตามแรงลมอยู่ตลอดเวลา บ่อยครั้งจะเห็นกิ่งถ้อมนตราที่หมุนด้วยพลังน้ำจากลำห้วยข้างบนที่ไหลลงมาหมุนกงถ้อตลอดชั่วนาตาปี นั่นทำให้เราได้รับพรอันประเสริฐ “โอม มณี ปัทเม หุม” ที่พัดปลิวมากับธงหรือกงถ้อ เกิดความอุ่นใจอย่างบอกไม่ถูก จนเขาอาจจะเห็นว่าสิ่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไปแล้วก็ได้ ขณะเดียวกันก็แสดงว่ามีผู้คนอยู่แถวๆ นั้น แล้วจะรู้สึกเปลี่ยวได้อย่างไร

แต่ก็เชื่อว่า ทางการคงจะมีมาตรการและระบบในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลายอย่างไม่เหมาะสมได้ ผมดูจากการที่เขาสร้างเขื่อนพลังน้ำ ซึ่งนำรายได้หลักเข้าสู่ประเทศ ก็มีการกำหนดพื้นที่ที่จะสร้างเขื่อนไว้ทางใต้ของประเทศซึ่งติดกับอินเดีย ขณะเดียวกันก็กำหนดให้มีเขตอุทยานแห่งชาติครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางมาก ในพื้นที่ที่เหลือของประเทศ

ภูมิคุ้มกัน

เมื่อได้เรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จึงได้นึกถึงเรื่องภูมิคุ้มกันขึ้นมา สำหรับประเทศนี้ การไหลบ่าทางวัฒนธรรม ความคิด และอารยธรรมจากภายนอก จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเทศนี้อย่างไม่มีวันหวนคืน คงไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธสิ่งดีดีจากภายนอก แต่หมายถึงสิ่งที่แอบแฝงเข้ามาเหมือนไวรัสร้าย ที่คอยจ้องทำลายอวัยวะภายในเมื่อมีโอกาส ทางการภูมามีความพยายามป้องกัน เช่น การกั้นกรองรายการโทรทัศน์บางช่อง รายการ การประกาศเป็นประเทศปลอดบุหรี่ในที่สาธารณะ รวมถึงการห้ามซื้อขายด้วย การจำกัดนักท่องเที่ยวที่ไม่มีคุณภาพ ด้วยการตั้งกำแพงค่าใช้จ่าย การประกาศใช้แนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติในการพัฒนาประเทศ เป็นต้น

แต่ก็ยังมีปัจจัยอื่นที่ทราบว่ายังไม่อาจควบคุมได้ เช่น การย้ายถิ่นที่อยู่ของชาวเนปาลเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศ การต้องพึ่งพาเงินทุนจากภายนอกในการพัฒนาประเทศ การวางตัวทางการเมืองที่เหมาะสมกับประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นจีน อินเดีย หรือเนปาล

ประเทศนี้พลเมืองรักสงบอย่างแนบเนียน การเกิดศึกสงครามย่อมไม่เป็นที่ต้องการอย่างแนบเนียนเช่นกัน เมื่อไม่นานมานี้ ได้เกิดการใช้กำลังทหารปะทะกับกลุ่มกบฏจากประเทศเพื่อนบ้าน ตามแนวชายแดนประเทศอินเดีย มีการสูญเสียพอสมควร ทางการเดินทางกับสร้างอนุสรณ์สถานเป็นสถูปจำนวน 108 องค์ที่ช่องเขาซูล่า บนเส้นทางจากเมืองทิมพูสู่ปุนาคา เพื่อเป็นการระลึกถึงความสูญเสียครั้งนั้น นับเป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นใหม่จริงๆ หนังสือคู่มือการเดินทางฉบับที่พิมพ์ให้อยู่ ซึ่งพิมพ์เมื่อ 4 ปีที่แล้วยังไม่ได้พูดถึงเรื่องนี้

ดังนั้น “ภูมิคุ้มกันแห่งชาติ” อาจเป็นสิ่งที่จะต้องคิดถึง แต่จะทำอะไรอย่างไรนั้น ผมยังไม่อาจคิดได้ตอนนี้ เพราะเป็นเรื่องใหญ่ และเป็นเรื่อง

ที่มีความจำเพาะสำหรับภูฏาน หากเป็นเรื่องของบ้านเราก็อาจจะพอดูยได้บ้าง แต่ก็มีคามเชื่อว่า ประเทศนี้มีศักยภาพที่จะสร้างภูมิคุ้มกันที่ว่ามีได้ โดยดูจาก การนำแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติมาเป็นแนวทางการพัฒนา ความ หันสมัยของพระราชธาธิปัตการเปิดประเทศให้เป็นที่รับรู้ยอมรับต่อนานาชาติ ประเทศ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยไม่ทิ้งรากฐานแห่งวิถีชีวิต และการเตรียมจัด ทำร่างรัฐธรรมนูญและการถ่ายโอนอำนาจเพื่อเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี 2551

การที่ประเทศไทยและภูฏานมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เราจะต้อง ช่วยกันเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน อย่างน้อยก็ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน และกันอย่างสม่ำเสมอ อย่างเข้าใจและเท่าเทียมกัน แต่ต้องไม่ใช้การไป บอกเขาให้เขาทำอย่างเรา ทำตัวรู้มากกว่าเขา ดังมีเรื่องเล่าว่า ประเทศไทย เคยส่งผู้เชี่ยวชาญไปให้คำแนะนำเขาในเรื่องบางเรื่อง แต่เป็นการยึดยึด โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจมิติทางวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิต จึงประสบความ ล้มเหลวอาจเป็นเพราะคุ้นชินกับการทำเช่นนี้ในบ้านตัวเองซึ่งก็ล้มเหลวเช่นกัน นักพัฒนาชุมชนทั้งหลายในบ้านเราก็รู้อยู่แก่ใจกันอยู่แล้ว

ทุกครั้งที่ได้ไปเยือนภูฏาน ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ก็หวังใจอยู่ด้วยความเสียดาย แต่คงห้ามไม่ได้ จึงหวังว่าภูมิคุ้มกันจะทำงาน ได้ดี เพื่อให้ประเทศภูฏานมุ่งหน้าสู่ความอยู่เย็นเป็นสุข เป็นความสุข มวลรวมประชาชาติตามที่หวัง และผมก็ยังคงอยากจะไปที่นั่นอีกครั้ง

Tashi Delek - ขอให้โชคดี

กฎาน : แดนแห่งความสุข...หรือไม่ ?

ดร.มิชิตา จำปาเทศ sadสุทธิ

“...อดีตพระราชาริบัติจิกมี ซิงเย วังซุก ได้รับ
การยกย่องเป็นหนึ่งในหนึ่งร้อยคนที่มีอิทธิพลต่อโลก
(TIME 100: The People Who Shape Our World)
เนื่องจากเป็นผู้กระตุกให้โลกรู้ว่า คนรวยไม่จำเป็นต้อง
เป็นคนที่มีความสุข... โดยการแนะนำให้โลกรู้จักตัว
ชี้วัดใหม่ที่ควรพิจารณาขึ้นมาคือ GNH (Gross
National Happiness) ...”

1.

ผู้เขียนมีโอกาสเดินทางไปประเทศภูฏานกับคณะของคุณย์คุณธรรม ได้เห็นบรรยากาศงดงามของภูมิประเทศขุนเขาเขียวขจี อากาศเย็นสบาย สะอาดสดชื่น ผู้คนยิ้มแย้มแจ่มใส ยิ้มกันง่ายมาก มิได้มีการยิ้มเคลือบแฝง หรือทำหน้าง ๆ ออกแนวระวางว่ายิ้มอะไร ยิ้มให้ฉันทำไม เธอคิดอะไรไม่ได้ กับฉันหรือเปล่า เหมือนที่เห็นในบางประเทศ เวลาผู้เขียนส่งยิ้มทักทายให้ไป ก่อน เห็นถึงความสุภาพจิตใจดีของคนภูฏานชัดเจน จนอยากมาเล่าให้ผู้อ่าน ถึงดินแดนแห่งความสุขแห่งนี้

ถึงแควตล้อมที่นึ่งดงามมาก มีขุนเขารายล้อมเหมือนสวิสเซอร์แลนด์ แม้แต่ในเมืองหลวงทิมพูประชากรเพียงเจ็ดแสนกว่าคน เรียกว่าอยู่กันสบาย ๆ ไม่แออัด ขุนเขาเขียวข่มเหล่านี้เป็นแหล่งน้ำที่ตื้นจนกระทั่งทำให้ภูฏานมี ลินค้าออกหลักเป็นไฟฟ้าที่เกิดจากพลังน้ำ ขายให้แก่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น อินเดีย

วัฒนธรรมภูฏานมีศาสนาพุทธนิกายวัชรยานเป็นพื้นฐาน ที่นี้มี วัฒนธรรมที่ยังดูแข็งแกร่งมาก ตึกรามบ้านเมืองใช้ศิลปะแบบ “ซอง” (Dzong) ทั่วประเทศทั้งบ้านเรือนตึกค้าขายตลอดจนสถานที่สำคัญ ทำให้นึกถึง ประเทศแถบยุโรปทั้งหลายที่พยายามรักษาตึกโบราณ หรือแม้สร้างตึกใหม่ก็ ให้คงแบบยุโรปโบราณไว้ เพื่อคงศิลปวัฒนธรรมที่งดงามของประเทศเขาไว้ อีกทั้งคนยังแต่งกายประจำชาติกันโดยส่วนใหญ่ อย่างน้อยข้าราชการ ครู และนักเรียนก็มีเครื่องแบบเป็นชุดประจำชาติ นานทีเราจึงจะพบคนแต่งกาย แบบสากล

ลวดลายที่ประดับอาคารต่าง ๆ ตลอดจนในบ้านของเขา เป็น ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีความหมายต่าง ๆ ซึ่งเป็น เครื่องเตือนใจให้คนทั่วไปได้ตลอดเวลา เดินไปที่ไหนก็พบสัญลักษณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นวงล้อมนตรา (มีไว้ให้คนหมุน เทียบได้กับการ สวดมนต์) สัญลักษณ์มงคลแปดประการ (มีแม้แต่ในเหรียญกษาปณ์) วงล้อ ปฏิภาณรูปบาท (วงล้อแห่งการเวียนว่ายตายเกิด) ฯลฯ

ถ้ามองในแง่การสร้างวัฒนธรรมองค์กรแล้วนั้น สัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ หรือ Symbols เป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งที่ทำให้คนระลึกถึง และรู้สึกถึงความ พิเศษของวัฒนธรรมของเขาที่แตกต่างจากที่อื่นได้ ยิ่งถ้าแต่ละ สัญลักษณ์มีความหมายอะไรในนั้นอีก คนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ก็จะได้เรียนรู้ เนื้อหาหรือคุณค่า (Value) ขององค์กร (ในที่นี้คือประเทศภูฏาน) ได้ด้วย

ยกตัวอย่างสัญลักษณ์หนึ่งที่เราเห็นได้ทั่วไปในเมือง คือ Endless Knot หรือเงื่อนนิรันดรกาล รูปร่างเป็นเงื่อนที่ไม่มีต้นไม่มีปลาย แสดงถึง Endless Wisdom and Compassion หรือปัญญาและเมตตาของพระพุทธ องค์ที่ไม่มีที่สิ้นสุด (ซึ่งบางตำราก็ตีความเป็นอย่างอื่น แต่นัยใกล้เคียงกัน) เรา ลองนึกดูว่าถ้าเราเป็นคนภูฏานและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไปไหนก็เห็น สัญลักษณ์มงคลนี้ คอยเตือนอยู่เสมอว่ามีเมตตาต่อผู้อื่นนะ ใจดีกับคนอื่น คอยช่วยเหลือผู้อื่นด้วยนะ เราก็คงถูกหลอมให้เป็นคนใจดีมีน้ำใจ ยิ้มกับใคร ต่อใครง่ายเหมือนคนภูฏานที่ผู้เขียนได้พบเช่นเดียวกัน

นี่เป็นหนึ่งในตัวอย่างของการผสมผสานคุณค่าเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน หรือวัฒนธรรมของชาวภูฏาน

2.

คณะเดินทางไปเยี่ยมโรงเรียนประถม มัธยม และเข้าหมู่บ้านที่ไม่ได้จัดเตรียมการต้อนรับไว้ ทำให้เราเห็นวิถีความเป็นอยู่และระบบการเรียนการสอนของเขา ตลอดจนได้สัมผัสกับครู นักเรียน และชาวบ้านอย่างใกล้ชิด ความเป็นอยู่ที่ดีงามบ้านช่องดูไม่ทันสมัยอะไร อุปกรณ์ไม่ครบครัน แต่คนอารมณ์ดีมาก ไม่ว่าง (สังเกตได้มากช่วงการซื้อของทองเงิน ซึ่งต่างกับบางประเทศที่เปลืองไม่ได้เป็นต้องเอาเปรียบ) และที่สำคัญมีความรู้ดีทีเดียว ยกตัวอย่างเช่นภาษาอังกฤษ คนทั่วไปถ้าอายุต่ำกว่าห้าสิบปีพูดภาษาอังกฤษกันได้ทั้งนั้น

พวกเราทดลองคุยกับเด็กเล็กเด็กโต หรือแม่แต่คุณพี่แบกชะลอมเดินบนไหล่เขา เขาและเธอเหล่านั้นต่างก็หันมาคุยกับเราเป็นภาษาอังกฤษได้ด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่บางคนเก่งมากเก่งน้อย ชาวภูฏานเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่เข้าโรงเรียน หรือตั้งแต่ระดับอนุบาลนั่นเอง เป็นวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลไม่แพ้การส่งเสริมให้คนมีคุณธรรม และถามหาความสุขทางใจไปด้วย ไม่ใช่แต่ความสุขจากวัตถุ

เราไปคุยกันเรื่อง GNH: Gross National Happiness หรือความสุขมวลรวมประชาชาติ ระดับนโยบายมีหลักการปรัชญานี้ชัดจากอดีต พระราชาธิบดีของเขา ระดับกระทรวงตีความและใช้แตกต่างกันตามบริบท แม้ผู้เขียนจะไม่เห็นรูปธรรมกลยุทธ์การขับเคลื่อนปรัชญานี้ชัดเจนนักในภูฏาน แต่ยอมรับว่าประชาชนของเขาปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิตอยู่แล้วไม่น้อย คนเชื่อมั่นในความสุข และพยายามรักษาความสุขของเขาไว้ แม้ว่ามุมมองของคำว่าความสุขของแต่ละคนอาจไม่เหมือนกันร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ตาม

ตอนนี้สิ่งทำลายของประเทศ คือสิ่งใหม่ที่จะมีผลต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของเขา นั่นคือสื่อต่างๆ เช่น เคเบิลทีวีช่องใหม่ๆ อินเทอร์เน็ต ซึ่งยากมากขึ้นต่อการควบคุมดูแล ตอนนี้เขาไม่อนุญาตให้ทีวีบางช่องฉายในประเทศเขาเช่น MTV แพชั่นทีวี ในเหตุผลว่าเป็นสิ่งยั่วยุกิเลสในคนของเขา เป็นประเทศที่ไม่อนุญาตให้คนสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ แต่ถ้าประเทศเปิดมากกว่านี้ก็ไม่มั่นใจว่าจะควบคุมสิ่งต่าง ๆ ได้แค่ไหน สิ่งทำลายอีกอย่างคือระบบการปกครองซึ่งกำลังจะเปลี่ยนจากการปกครองโดยกษัตริย์ เป็นประชาธิปไตยโดยมีกษัตริย์เป็นประมุข ที่ข้าคือพอลถามคนของเขาว่าคิดอย่างไรกับการเปลี่ยนแปลงคนของเขาตอบว่าไม่ยากให้เป็นเป็นประชาธิปไตยกลัวจะวุ่นวายเหมือนประเทศไทย

ความทำลายอีกอย่างที่พบ เช่นในเมืองหลวงธิมพู เริ่มมีคนต่างชาติเข้าไปทำงาน เป็นต้นว่า ทำงานฆ่าสัตว์เพื่อทำอาหาร เนื่องจากคนของเขาไม่ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และคนส่วนใหญ่ก็เป็นมังสวัตติคือไม่ทานเนื้อสัตว์ เริ่มมีแรงงานมากขึ้น ดังจะเห็นคนอินเดียเดินป่วนเป็ย่นอยู่ ซึ่งคนเหล่านี้ก็ไม่ได้อารมณ์ดีเยี่ยมง่ายเหมือนคนพื้นเมืองภูฏาน ในมุมมองของวัฒนธรรมมองค์กรนี้ก็เป็นตัวแปรให้กับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมองค์กรอีกรูปแบบ เมื่อมีสมาชิกองค์กรใหม่ที่มาพร้อมกับวัฒนธรรมของกลุ่มตน

ภูฏานโดยรวมพบว่าเป็นประเทศที่คนมีความสุขใจใส ๆ เหมือนประเทศไทยย้อนไปสี่ห้าสิบปีที่แล้ว ผู้นำประเทศเล็งเห็นความสำคัญของความสุขทางใจควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ไม่เพียงแต่ดูตัวเลขเงินตราแต่อย่างเดียว น่าสนใจที่จะเป็นประเทศกัลยาณมิตร ที่จะช่วยกันสานต่อความดีความงามในใจผู้คนให้คงอยู่ต่อ หรือขยายผลในประเทศต่างๆ ในขณะที่ความร้อนของกระแสหลักยังคงอยู่รอบ ๆ ทั่วไป

พอกลับมาถึงเมืองไทยรู้สึกขัดมากถึงความแตกต่าง เมื่อออกจากสนามบิน แล้วพบอากาศของบ้านเราที่เต็มไปด้วยละอองฝุ่นสีเทาหมุกหมัว รถมามากมายวิ่งกันขวักไขว่ รถติดบ้าง บีบแตรไล่กันบ้าง คนหน้าตาอยู่ยี่พยายามจัดการเรื่องของตัวเองต่าง ๆ ให้เสร็จ คนสายตาวางๆ ไม่รู้ว่าเห็นคนรอบข้างกันบ้างหรือเปล่า ต้นไม้ที่น้อยกว่ากันจนอายุที่จะไปเปรียบเทียบแต่นี้คือเมืองของเรา เมืองที่เราเรียกตัวเราเองว่าเราพัฒนาแล้ว เจริญแล้ว น่าสนใจในคำนิยามความเจริญเหลือเกิน

จะดีไหมนะ ถ้าเมืองของเราที่เจริญในหลาย ๆ เรื่องแล้ว หันมาเอาจริงเอาจังกับความเป็นคน กับความสุขของคนมากขึ้น ความสุขจริงๆ ที่ลึกซึ้งและยั่งยืน

3.

ช่วงที่ผ่านมามีเหตุการณ์ “จิกมีพีเวอร์” กันพอสมควร ด้วยความอ่อนน้อมของมกุฎราชกุมารจิกมี เคซาร์ นัมเกลต วังซุก ทำให้ชาวไทยต่างปลาบปลื้มในพระจริยวัตรอันงดงามนั้น ทำให้คนสนใจภูฏานเพิ่มขึ้นรวมทั้งเป้าหมายของประเทศที่ทำให้ทั่วโลกสนใจคือ GNH (Gross National Happiness) หรือความสุขมวลรวมประชาชาติ

ปัจจุบัน มกุฎราชกุมาร จิกมี เคซาร์ นัมเกลต วังซุก ทรงขึ้นครองราชย์เป็นพระราชราชาธิบดีรัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์วังซุก นับตั้งแต่พระราชบิดา คือ พระเจ้าจิกมี ซิงเย วังซุก ทรงประกาศสละราชบัลลังก์ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2549

เมื่อได้ไปเยือนภูฏานหลายมุมมอง ทั้งเข้าไปในโรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยม เข้าไปในชุมชนชนบท ชุมชนเมือง ตลอดจนการได้เข้าร่วม ประชุมกับข้าราชการและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของประเทศ ต่อภาพกันแล้วทำให้ ผู้เขียนคิดว่าปรัชญา GNH นั้นได้แทรกและฝังอยู่แล้วในวัฒนธรรมและวิถี ชีวิตของคนภูฏานผ่านหลักพระพุทธศาสนาวัชรยาน และการตอกย้ำชัดเจนจาก อดีตพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก (Jigme Singye Wangchuck) ซึ่งทรง ได้รับการยกย่องเป็น “หนึ่งในหนึ่งร้อยคนที่มีอิทธิพลต่อโลก” (TIME 100: The People Who Shape Our World)

เนื่องจากเป็นผู้กระตุกให้โลกรู้ว่าคนรวยไม่จำเป็นต้องเป็นคนที่มี ความสุข แต่คนที่มีความสุขโดยทั่วไปจะรู้สึกว่ารวย (หรือพอ) โดย การแนะนำให้โลกรู้จักตัวชี้วัดใหม่ที่ควรพิจารณาขึ้นมาคือ GNH (Gross National Happiness) แนะนำมาเกือบสามสิบปีที่แล้ว ก่อนวิชาจิตวิทยา เชิงบวก (positive psychology) ดังในประเทศฝั่งตะวันตกเสียอีก

“ความสุขมวลรวมประชาชาติ” ไม่ใช่เพียงวาทกรรมของพระองค์ แต่ ท่านแสดงให้เห็นถึงความเห็นแก่ประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวมชัดเจนด้วย การประกาศจะสละราชบัลลังก์และปรับระบบการปกครองเป็นประชาธิปไตย โดยมีลำดับขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับประชาชนเป็นระยะระยะ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของภูฏาน นั่นคือความสุขมวลรวมประชาชาติ

ประเด็นที่น่าสนใจในหลายมุมมอง มุมมองแรกคือ พระองค์ทรง เป็นผู้คนที่กล้ายืนหยัดในคุณธรรมและความดีชัดเจน ไม่โอนอ่อนหรืออ่อน ซื่อให้กับกระแสหลักที่พาไปในทางวัตถุนิยม แม้ว่ากระแสนั้นจะอยู่ทั่วไปและ มีอิทธิพลต่อคนส่วนใหญ่ในโลก และกล้าประกาศก้องกับประชาคมโลกถึง แนวคิดที่ควรจะดำเนินไปมากกว่า นั่นคือความสุขที่ยั่งยืนบนฐานคุณธรรม

นอกจากนั้นพระองค์ยังเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเสีย
สละพระราชอำนาจและความสุขส่วนตนให้กับประชาชนในชาติได้

อีกมุมมองคือ ประชาคมโลกเอง หรือสังคมระดับนานาชาติ มิได้
เห็นเป็นเรื่องขำขันที่มีผู้นำประเทศขนาดจิ๋วมาบอกว่าที่โลกกำลังดำเนินอยู่นั้น
นั้นกำลังวิ่งไปแบบไม่สมดุล แต่กลับหันกลับมาดูแล้วหยุด ฟัง สนใจ และ
พยายามเรียนรู้กันว่า นี่เราเดินทางทางกันอยู่ใช่หรือไม่ เมื่อเพื่อนคนหนึ่งชัก
ขึ้นมา เขาก็หยุดดู วิเคราะห์ และชื่นชมในความกล้าทำดีและแนวคิดที่เสนอ
ขึ้นมาในประชาคมโลก แนนอนยังไม่ใช้ทุกคนที่เห็นด้วย ผู้ที่ได้รับประโยชน์
มากมายจากกระแสวัตถุนิยม คงจะไม่อยากจะแสดงความเห็นด้วย ถึงแม้
เขาจะเห็นความเป็นจริงนั้นด้วยเหมือนกันก็ตาม

นี่เป็นตัวอย่างผู้นำอีกรูปแบบหนึ่งที่มีใช้เป็นเพียงผู้นำรายวันหรือ
Transactional Leader แต่เป็นผู้นำประเภทที่สามารถสร้างการ
เปลี่ยนแปลงใหญ่ นั่นคือผู้นำที่สามารถทำให้องค์กรแปลงสภาพหรือมีการ
เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ หรือ Transformational Leader

หมายเหตุ บทความนี้เรียบเรียงจาก

1. บทความ “ดินแดนแห่งความสุข” นิตยสารดอกเบี๋ยธุรกิจ คอลัมน์
มากกว่าเงินตรา

2. บทความ “ผู้นำแห่งความสุข” นิตยสาร Leader Times คอลัมน์
การพัฒนาผู้นำ ตอนที่ 15

3. บทความ “ภูฏาน ดินแดนแห่งความสุข...หรือไม่?” นสพ.ประชาชาติ
ธุรกิจ คอลัมน์ การบริหารงานและการจัดการองค์กร ตอนที่ 32

8

กุเกิด ฎฎาน และการวัดความสุข

อัมพร แก้วหนู

“...เราควรขอบคุณฎฎาน ที่เป็นผู้ล้มกระดานแนวคิดตะวันตก ว่าด้วยวิธีวัดการพัฒนาประเทศ พวกตะวันตกมานี้้ฎฎาน (และประเทศอื่นทั่วโลก) ว่านี่เห็นใหม่่าประเทศคุณนะยากจน (ตามมาตรฐานไม้บรรทัดของฉัน) คุณต้องปรับปรุงตัวโดยด่วน แทนที่ฎฎานจะบอก่าฉันจะรีบเร่งพัฒนาตามแบบคุณ (โดยใช้เงินเป็นวิธีการและเป้าหมาย) อย่างที่ผู้นำประเทศส่วนใหญ่ทำ ฎฎานกลับล้มกระดานโดยบอก่าฉันไม่เล่นเกมนี้...”

ปลายเดือนสิงหาคม 2549 ผู้เขียนได้ร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานที่ประเทศภูฏานกับผู้แทนจากหลายหน่วยงาน ใช้เวลาห้าวันเดินทางท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่าง ๆ ของประเทศเล็ก ๆ ซึ่งมีประชากรเพียงกว่า 600,000 คนนั้น ตื่นต่ากับบรรยากาศอันเงียบสงบ วัฒวอารามที่ขัริมขลัง ภูเขาสูงลิบแม่น้ำ เรือกสวนไร่นาเขียวสะอาด ป่าไม้และผู้คนที่ยิ้มแย้มแจ่มใสของดินแดนมังกรลันตีใต้เงื้อมพหิมาล้วนนั้น สิ่งที่น่าจะได้อ่านต่อไปนี้คือผลผลิตจากการได้ไปเห็นและครุ่นคิดกับสิ่งต่าง ๆ ที่นั่น

เราเป็นเมืองพุทธและที่นี่ไม่มีชาวประมง

ในโลกนี้มีประชากรที่นับถือพุทธศาสนาจำนวนมากหลายร้อยล้านคน แต่จะหาสักประเทศที่ประชาชนยึดมั่นในศาสนธรรมอย่างเคร่งครัดเหมือนที่ภูฏาน นับว่ามีอยู่น้อยนัก คนภูฏานนับถือศาสนาพุทธนิกายวัชรยานตามอย่างทิเบต คุณธีรภาพ โลหิตกุล โกดักติดมคักดีให้ความรู้ว่าพุทธทางวัชรยานนั้น พยายามอธิบายหลักธรรมคำสอนออกมาเป็นภาพให้ผู้คนเห็นกันชัดแจ้ง เช่น สวรรค์มีอยู่ที่ชั้น ๆ ก็วาดภาพออกมา หลักคำสอนแต่ละเรื่องแต่ละอย่าง มีอยู่ที่ประเด็นก็วาดภาพออกมา

เราจึงพบว่าตามวัดวาอารามทุกแห่ง มีภาพวาดที่วิจิตรงดงามที่เกี่ยวกับศาสนาอยู่ทุกซอกมุม วันสุดท้ายก่อนเดินทางกลับนั้นเราไปเยี่ยมโรงเรียนศิลปะชัชพานเมืองทิมพู นครหลวงซึ่งมีนักเรียนหญิงชายกว่า 300 คน สอนงานปั้น งานแกะสลัก งานวาด งานทอผ้า ฯลฯ แต่งานศิลปะทุกอย่างที่สอนที่นี่ล้วนเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธทั้งสิ้น ใครอยากเรียนศิลปะแบบอื่นก็คงต้องไปเรียนที่อื่น

ตามชอกมูมในหมู่บ้านหรือชุมชน จะมีการนำเอาก้อนหินมาประกอบเข้ากันเป็นคล้ายเจดีย์หรือพระพุทธรูป เพื่อเคารพบูชาแทน